

Trösterová, Zdeňka

[Korostenski, Jiří: Jazykové reflexe některých aspektů konceptu "kontejneru-nádoby" v ruštině (s přihlédnutím k češtině)]

Opera Slavica. 2012, vol. 22, iss. 2, pp. 48-50

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125571>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

monografie kompletně shromáždil, přepsal a utřídil všechn dostupný korespondenční materiál a připravil jeho spolehlivou edici. V recenzované monografii, na niž by měl navázat ještě II. díl, je zachyceno šest let korespondence obou protagonistů, od navázání korespondenčních kontaktů po první osobní setkání a na ně navazující etapu do Všeobecné zemské výstavy v Praze v r. 1891. Materiál v korespondenci obsažený umožnil odstranit některá dosud bílá místa nejen v životě obou korespondentů, ale i národního lužického hnutí a jeho ohlasu na české kulturní scéně. Autorovi práce tak dal možnost korigovat některá nepřesná tvrzení, která se po léta tradovala v odborné literatuře.

Práce s rukopisným materiálem přes jedno a čtvrt století starým, navíc v cizím jazyce, jistě není jednoduchá sama o sobě. Jak Z. Valenta připomíná, komplikoval ji i fakt, že pro A. Černého přece jen nebyla lužická srbština jazykem mateřským, A. Muka naopak jako filolog obohacoval jazyk svých dopisů novotvary slovníky nezachycenými. Epistolárnímu stylu je celkově vlastní větší expresivita, možnost volnějšího, individuálnějšího nakládání s jazykovými prostředky. To vše musel autor respektovat, ale ve své vlastní práci od toho odhlédnout. Navíc v poznámkách pod čarou shromáždil velké množství informačního materiálu, který dokresluje v korespondenci zmíněné osoby, události a realie.

Obě recenzované monografie lze proto doporučit pozornosti zájemců o slavistickou problematiku jako spolehlivý zdroj informací, ale současně i se zaujetím napsaná vědecká díla, která o svých autorech prozrazují, že k jejich zpracování přistupovali racionálně a kriticky, zároveň však témata volili srdcem.

Zdeňka Trösterová

***Korostenski, J.: Jazykové reflexe některých aspektů konceptu „kontejneru-nádoby“ v ruštině (s přihlédnutím k češtině).* České Budějovice, Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2011, 251 str. ISBN 978-80-86708-61-4**

Monografie J. Korostenského, vydaná péčí Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích, patří v české rusistické produkci k těm nemnohým publikacím, jež vycházejí z premis kognitivní lingvistiky. V anotaci autor uvádí, že „hlavním cílem monografie bylo zdůvodnit na konkrétním materiálu ruského jazyka existenci prototypického jádra kategorie ‚nádoby‘ v ruském jazyce, které ... ovlivňuje představovou sféru konceptuálního schématu ‚kontejneru-nádoby‘ v jazykových reflexích, které jsou s ním spojeny, včetně otázek metaforizace, z pohledu kognitivní lingvistiky.“ (s. 3).

Práce je rozdělena na devět kapitol a závěr, obsahuje resumé v ruštině a angličtině, seznam literatury, zkratk a excerpaných pramenů. J. Korostenski, který je podrobně seznámen s literaturou tématu (anglickou, německou, ruskou, polskou i českou) ve své práci navazuje na výzkumy, v centru jejichž zájmu je „jazykový obraz světa“ částečně společný pro celé lidstvo, ale současně i hodně specifický v jednotlivých jazycích, související s příslušností ke kulturněhistorickému areálu, ke konkrétnímu typu jazyků, spojený s národní mentalitou nositelů jazyka a konečně s jednotlivými jazyky samotnými, z nichž každý má své zákonitosti, a proto se mohou v tomto směru dost lišit i jazyky příbuzné.

Československá rusistika 2. poloviny XX. století měla ve vědeckém světě dobré jméno především díky uznávaným pracím metodologicky založeným na strukturalistických postupech. Kognitivně zaměřené studie se v oblasti slovanských jazyků ve větší míře

prosazovaly hlavně v lingvistice ruské a polské, zvláště proto, že v Rusku se soustavně sledovaly nové světové trendy a pohotově překládala díla jinak pro většinu lingvistů východního bloku prakticky nedostupná. Protože sama patřím ke starší, dnes už vlastně staré rusistické generaci, mohu na základě vlastních zkušeností potvrdit, jak objevný a nezvyklý se nám zdál např. přístup Apresjanův, který využíval metod kognitivní lingvistiky přibližně od 70. let minulého století.

J. Korostenski zvolil za předmět všestranného zkoumání jazykové reflexe některých aspektů konceptu „kontejneru-nádoby“, který se během vývoje lidské psychiky vyčlenil jako jeden ze základních všelidských konceptů při třídění základních pojmů. Opírá se přitom hlavně o práce G. Lakoffa a M. Johnsona, z děl ruské provenience o díla Je. S. Kurbjakovové, která podle autora zformulovala na základě dosavadních výzkumů nejuceleňší definici konceptu: „Koncept chápe jako jednotku, fungující nejen jako koncentrát lidské paměti a mentálního lexikonu, nýbrž jej považuje v rámci jazykového obrazu světa za produkt ‚jazyka mozku‘ a základ konceptuálního systému. Podstatná je pro ni ‚operativnost‘ konceptu, založená na jeho dynamice. Koncept sice vzniká jako reakce v podstatě na každou aktuální situaci znovu, není a nemůže být absolutně totožný, což ovšem zásadně nevylučuje jeho kontinuitu v rámci historických jazykově-kulturních podmínek.“ (s. 54).

O definici v pravém slova smyslu ovšem nejde a nepokusil se o ni ani J. Korostenski, který však zdůrazňuje odstupňovanost tohoto pojmu, při níž jeho dnešní široké pojetí zahrnuje řadu pojetí užších, která vlastně v antropocentrickém a historickém slova smyslu byla primární a od nich se odvíjel a postupně formoval obsah dnešního vysoce abstraktního konceptu. Je bohatší, než by se na první pohled zdálo: patří do něj nejen skutečné nádoby, vzniklé lidskou činností, ale i „kontejnery-nádoby“ rovněž lidmi vytvořené, ale v přírodním prostředí (např. rybníky a jiné vodojemy), dále i útvary lidmi nevytvořené (jako jeskyně, propasti atd.). Metaforickým přenosem pak i zcela jiné pojmy, které se dají charakterizovat takovými znaky, jako je délka, šířka, výška, hloubka atd. V jazykové rovině se pak tyto znaky metaforizací spojují s mnoha dalšími objekty, srov. české (které se však ne vždy shoduje s ruským) *hluboké oči*, *hluboký pohled*, *hluboký spánek*, *hluboké bezvědomí*, *hluboké ponížení*, *hluboký soucit*, *hluboký smutek*, ale i *hluboký výstřih* a další. Zdůrazňuje se důležitost antropocentrického zorného úhlu pohledu (např. *komín* je *vyšoký*, protože se díváme zdola, *propast* je *hluboká*, díváme se shora), důležitost role, kterou může hrát užitý materiál (*žebřík* může být *douhý* i *vyšoký*, ale *provazový žebřík* jen *douhý*) atd.

Předností práce je bohatý jazykový materiál v ní obsažený a jeho konfrontace s češtinou (většinou jde o příklady doložené excerpty). I pro toho čtenáře-rusistu, kterému by byly poněkud cizí teoretické úvahy z oblasti kognitivní lingvistiky (jež mnohdy vyvolávají více otázek, než mohou na současné úrovni poznání přinést odpovědi), je velmi přínosné konkrétní srovnání ruského a českého způsobu vyjádření nebo podrobné popisy sémantické spojitelnosti atributivního rozměrového adjektiva a předmětného substantiva (kapitola *K otázkám spojitelnosti ruských rozměrových adjektiv se substantivy jádra kategorie „nádob“*; s. 117–165). Adjektiva jsou přitom zkoumána v antonymních dvojicích, ale právě v ruštině do hry vstupují jako třetí člen těchto dvojic adjektiva se zápornkou ne-, tedy např. *высокий* – *невысокий* – *низкий*. Jejich spojitelnost s konkrétními substantivy je přitom v obou jazycích specifická a mnohdy už ani nejde o typ volného spojení. Tak *невысокий* a *низкий* nejsou ve vztahu synonymie, ale distribuční komplementarity: v ruštině je protikladem spojení *высокая гора*, *холм*, *дом*, *дерево*, *бауния* v běžném užití *невысокий*,

ve speciálních kontextech a při stupňování se však užívá *низкий*: *сначала отвезят туристов на более низкую гору...* Takové předměty, jako *стул, стол, трава* mohou být označeny jako *высокие*, ale protějškem v tomto případě bude adjektivum *низкий*. Český systém je konstruován v daném případě jen jako dvojjmenný, a proto jednodušší. U předmětů se zanedbatelným vertikálním rozměrem je v češtině běžný třeba *высоký koberec*, ale v ruštině běžně *ковер с высоким ворсом*. Ale i v češtině tam, kde nelze klasifikovat vicesložkovou strukturu, není *высоké lino, sklo*, ale *silné lino, sklo* atd. Spojitelnost s adjektivy zpětně vypovídá i o zařazení předmětových substantiv v sémantickém poli konceptu „kontejneru-nádoby“. Centrum pole obsazuje vlastně nevelký počet substantiv označujících nádoby v nejužším slova smyslu.

Zajímavá je i kapitola *Антропоцентризм а отázky концептуализации „контейнеру-надобы“* (s. 181–220), která si všímá výkladu funkce a významu jazykového výrazu pomocí mentálních procesů, jež jsou skryty za jejich jazykovými reflexemi. Lidské smyslové orgány podle autora „tvoří vstupní bránu pro transformační procesy metaforizace“ (hlavně zrak). Kapitola obsahuje velké množství netriviálního jazykového materiálu. V některých případech je jeho souvislost s konceptem „kontejneru-nádoby“ na první pohled méně zřejmá, tím více však dá vyniknout faktu, že sledovaný koncept je jedním z nejuniverzálnějších.¹

Monografii J. Korostenského, jejíž dostupnost vzhledem k tiráži 150 kusů bude zřejmě problematická, lze doporučit zájmu odborné veřejnosti i studentů, a to nejen rusistům. Dává relativně podrobně nahlédnout do problematiky kognitivní lingvistiky a může být cenným zdrojem informací např. pro doktorandy.

Zdeňka Trösterová

Sborník o současné bulharské a slovenské lexikografii

Bulharská a slovenská lexikografie v zjednotenej Európe / Българската и словашката лексикография в обединена Европа. Mgr. Mária Košková, CSc., prof. Marija Čoroleeva, DrSc. (editoři a redaktori). Slavistický ústav Jána Stanislava SAV / Институт за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при БАН, ИК Знак ‘94, Bratislava – Veliko Tärnovo, 2009, 245 s.

Dvouletý společný projekt Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV a Ústavu bulharského jazyka prof. Ljubomira Andrejčina BAV (2007–2008), který byl ze slovenské strany finančně podpořen grantem Agentúry na podporu výskumu a vývoja (SK-BUL-018-06) a z bulharské fondem „Научни изследвания“ při Ministerstvu školství a vědy BR (Bt-Sk-104/07), vyústil v roce 2009 vydáním společného sborníku textů z konference konané v květnu 2008 v Bratislavě. Název sborníku je totožný s pojmenováním celého projektu. Konference, a tedy i sborník, byly věnovány památce významné bulharské lexikografky a frazeoložky **prof. Vesj Kjuvlievové-Mišajkovové**, která dva měsíce před termínem

¹ Autor se problematikou v širším pojetí dále zabývá, srov. stať Korostenski, J., Mizin, K., *Markery srovnávací frazeologie: kognitivnost*, Opera Slavica XXI, 4, 2011, s. 11–21.